

پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۹، شماره ۱، بهار ۱۳۹۶
ص. ۹۵-۱۱۳

نقش مشارکت جوامع محلی در صنعت گردشگری پایدار (مطالعه موردی: سرعین)

سیمین تولایی - استاد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه خوارزمی
محمد سلیمانی - دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه خوارزمی
رحمان جهانی دولت‌آباد* - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه خوارزمی
اسماعیل جهانی دولت‌آباد - استادیار جامعه‌شناسی، دانشگاه محقق اردبیلی

پذیرش مقاله: ۱۳۹۳/۰۳/۲۹ تأیید نهایی: ۱۳۹۴/۰۳/۲۲

چکیده

غفلت از جوامع محلی در فعالیت‌های صنعت گردشگری خلأیی اساسی در برنامه‌ریزی مشارکتی به‌منظور دستیابی به توسعه پایدار گردشگری محسوب می‌شود. الگوی توسعه گردشگری جامعه‌محور می‌کوشد بخشی از این خلأ اساسی را پر کند. تحقیق حاضر با محوریت الگوی توسعه گردشگری جامعه‌محور به دنبال تعیین وضعیت مشارکت ساکنان محلی سرعین در زمینه گردشگری پایدار و همچنین معرفی رویکرد مشارکتی به‌عنوان راهبردی برای توسعه پایدار گردشگری در منطقه مورد مطالعه بوده است. روش این پژوهش توصیفی-تحلیلی بوده و برای تبیین و تشریح موضوع مورد نظر از دو روش اسنادی و میدانی استفاده شده است. در این زمینه، مطالعه پیمایشی با استفاده از نرم‌افزار Spss و بهره‌گیری از ضریب همبستگی پیرسون، رگرسیون چندگانه و تحلیل مسیر انجام گرفته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد سازوکار صنعت گردشگری در سرعین به‌گونه‌ای است که بیشتر ساکنان بومی در آن نقشی ندارند و مشارکتی عینی در فعالیت‌های گردشگری ندارند. با این‌همه، پتانسیل مشارکتی در آن به‌منظور دستیابی به توسعه پایدار گردشگری به ترتیب اولویت از طریق ملاحظات اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی و زیست‌محیطی گردشگری قابل حصول است. موارد اخیر به ترتیب با ضرایب بتای ۰/۶۱۱، ۰/۱۹۸ و ۰/۱۱۸ و مجموع همبستگی ۰/۶۸۳ و ضریب تعیین ۰/۴۶۷ نقش مؤثری در توسعه پایدار گردشگری سرعین داشته‌اند. بدین ترتیب، مشارکت اقتصادی در درجه اول و مشارکت زیست‌محیطی در درجه دوم از طریق تأثیرگذاری بر مشارکت اجتماعی-فرهنگی ساکنان، زمینه توسعه پایدار گردشگری را در سرعین فراهم می‌سازند.

واژه‌های کلیدی: جوامع محلی، سرعین، صنعت گردشگری پایدار، گردشگری جامعه‌محور، مشارکت.

مقدمه

صنعت گردشگری امروزه به ابزار قدرتمند اقتصادی در کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه تبدیل شده است (اشلیکی و کبودی، ۲۰۱۱: ۳۳۴). با توجه به شکل‌گیری مفهوم توسعه پایدار، صنعت گردشگری مانند سایر صنایع به دنبال راهی برای همسویی هرچه بیشتر با مفهوم ذکر شده بوده است (فاضل بخششی، ۱۳۸۷: ۷). گردشگری پایدار به عنوان شکلی از گردشگری جایگزین، در پی بهبود کیفیت زندگی ساکنان محلی، ارتقای تجربیات گردشگران و حفظ محیط‌زیست مقصد است (علیقلی‌زاده فیروزجایی و دیگران، ۱۳۸۸: ۳۵)؛ بنابراین، به طور تفکیک‌ناپذیری با مردم و جامعه ارتباط دارد و مشارکت جوامع محلی به منظور تداوم و توسعه برنامه‌ریزی بنیادی برای توسعه و مدیریت صنعت گردشگری امری ضروری است (وودلی، ۱۹۹۳: ۱۳۷). به منظور توجه به مفهوم مشارکت جوامع محلی به عنوان یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های صنعت گردشگری پایدار، باید بدانیم صنعت گردشگری از جامعه به عنوان یک منبع استفاده می‌کند و آن را مانند یک محصول به فروش می‌رساند و در نهایت بر زندگی هریک از افراد جامعه تأثیر می‌گذارد (ویسانسینگ، ۲۰۱۰: ۴۸).

همچنین، مشکلات ناشی از الگوهای سنتی توسعه گردشگری از طریق تجارب جهانی، تحقق توسعه پایدار گردشگری را به سمت الگوی توسعه گردشگری جامعه‌محور هدایت کرده است. الگوی گردشگری جامعه‌محور با توسعه پایدار گردشگری مرتبط است، زیرا هر دو از منابع طبیعی و فرهنگی مشترکی استفاده می‌کنند (امین‌زاده گوهرریزی، ۱۳۹۰: ۱۹). در این الگو، به دلیل مشارکت مردم در نمای مراحل و سطوح توسعه گردشگری، پیامدهای مثبت به حداکثر و پیامدهای منفی گردشگری به حداقل کاهش می‌یابد (فاضل بخششی، ۱۳۸۷). این همان مشارکت اجتماعی است که سازوکاری برای مشارکت فعال جامعه در کارهای مشارکتی، تصمیم‌گیری‌ها و حضور در ساختارهای جامعه محسوب می‌شود (عارف، ۲۰۱۱: ۲۱).

با توجه به لزوم حضور مشارکت معنی‌دار جامعه در گردشگری پایدار، اگر فقط نخبگان محلی یا افراد خارجی مالک یا مدیر صنایع عمده یا زمین باشند، هرگونه مشارکتی به منظور دستیابی به توسعه پایدار گردشگری از طریق گردشگری جامعه‌محور به طور اجتناب‌ناپذیری با شکست مواجه می‌شود (امین‌زاده گوهرریزی، ۱۳۹۰: ۱۹). با این حال، الگوی مشارکت جوامع در گردشگری به ویژه در کشورهای در حال توسعه مثل ایران، مشارکت غیرفعال است؛ به گونه‌ای که به استثنای میزبانان رسمی یا افراد درگیر در فعالیت‌های رسمی گردشگری، جوامع محلی که باید منبع اصلی برای دستیابی به گردشگری پایدار در نظر گرفته شوند، هیچ مسئولیت رسمی‌ای در جایگاه میزبان در فعالیت‌های گردشگری ندارند (کریم‌خان، ۱۳۸۹: ۴). بر این اساس، فقط آثار منفی گردشگری مانند تراکم ترافیک، افزایش نرخ جرایم، تحلیل رفتن منابع آبی، افزایش هزینه زندگی و... نصیب جوامع محلی در چنین کشورهایی می‌شود که به موازات بی‌توجهی به اصول توسعه پایدار حالتی اجتناب‌ناپذیر به خود می‌گیرند (نانکو و رامکیسون، ۲۰۰۹: ۳۸). در نتیجه، نگاه به مردم در صنعت گردشگری نباید صرف نگاه به مصرف‌کننده باشد یا تنها گروه خاصی از جامعه عهده‌دار تولید و عرضه باشند، بلکه باید مردم را در توسعه این صنعت و فعالیت‌های مربوط به آن وارد کرد تا در اجرای برنامه‌ها مشارکت داشته باشند و با مشکلات، موانع و مزایای حاصل از این صنعت به خوبی آشنا شوند. شهر سرعین واقع در استان اردبیل با توجه به شرایط ویژه جغرافیایی و موقعیت منحصر به فرد طبیعی از جمله چشمه‌های آب گرم و معدنی، یکی از قطب‌های مهم صنعت گردشگری در ایران به شمار می‌رود (رحمانی و دیگران، ۲۰۱۴: ۱۰۲)؛ به طوری که سالانه بسیاری از گردشگران داخلی و خارجی به این مکان می‌روند. این روند زمانی حالت پایدار به خود می‌گیرد که مشارکت جوامع محلی تحت لوای پایداری، در فرایند توسعه و برنامه‌ریزی گردشگری وضعیت مطلوبی داشته باشد؛ بنابراین، هدف این پژوهش تعیین وضعیت مشارکت جامعه محلی سرعین در زمینه گردشگری پایدار و همچنین معرفی رویکرد مشارکتی به عنوان راهبردی برای توسعه پایدار گردشگری

در منطقه مورد مطالعه است. براین اساس، در گام نخست شاخص‌های مناسب مشارکت جوامع محلی در گردشگری پایدار انتخاب می‌شود. در گام دوم، میزان مشارکت جامعه محلی سریعین در زمینه شاخص‌های مذکور تعیین می‌شود و در گام سوم به منظور رسیدن به وضعیت مطلوب گردشگری از منظر مشارکت مردم، راهکارهایی وضع می‌شود. در راستای هدف یادشده، پرسش اصلی و کلی تحقیق به این شکل مطرح می‌شود: مشارکت شهروندان سریعین در فعالیت‌های مربوط به گردشگری پایدار، در چه وضعیتی قرار دارد؟

مروری بر ادبیات تحقیق

هرچند مشارکت‌های مردمی حلقه گمشده توسعه صنعت گردشگری و پدیده‌ای تقریباً جدید در این عرصه محسوب می‌شود، محققان داخلی پژوهش‌هایی پراکنده در این زمینه انجام داده‌اند که برخی از آن‌ها در جدول ۱ بیان می‌شود.

جدول ۱. مطالعات مرتبط با مشارکت در صنعت گردشگری پایدار

محقق	عنوان مطالعه	شرح و نتایج
احمدی شاپورآبادی و طارمی (۱۳۸۴)	برنامه‌ریزی گردشگری مشارکتی در یک مقصد در حال توسعه (تجربه اندونزی)	در مکان‌هایی که شرایط انسانی مشابهی با اندونزی وجود دارد، اصول برنامه‌ریزی گردشگری مشارکتی کم‌رنگ است و مهم‌ترین دلیل آن عوامل اجتماعی-سیاسی است.
فاضل بخششی (۱۳۸۷)	گردشگری جامعه‌محور، راهکاری به منظور توسعه پایدار گردشگری در ایران	نگرش‌های بالا به پایین در فرایندهای تصمیم‌گیری از یک سو و حضور سرمایه‌گذاران غیربومی و انتقال منافع حاصل به بیرون از جامعه مدنظر از سوی دیگر، علت ظهور نگرش جامعه محلی در توسعه گردشگری است.
کریم‌خان (۱۳۸۹)	زمینه‌یابی مشارکت جامعه محلی در توسعه پایدار گردشگری	مفهوم مشارکت جوامع محلی دخالت‌دادن میزبانان غیررسمی در زمینه صنعت گردشگری از منظر رویکرد پایدار است که آن هم متضمن آمادگی جامعه میزبان و ایجاد تصور در آن‌هاست.
امین زاده گوهرریزی (۱۳۹۰)	بررسی فعالیت‌های توسعه گردشگری پایدار روستایی با رویکرد مشارکتی؛ مطالعه موردی: روستای گرمه استان اصفهان	روند تخلیه و فراموشی روستاهای مقصد گردشگری با شروع و رونق فعالیت‌های گردشگری از سوی تسهیلگر در روستا و مشارکت گسترده اهالی تجدید حیات می‌یابد.
ضرغام بروجنی و دیگران (۱۳۹۰)	نقش مشارکت جامعه محلی برای دستیابی به توسعه پایدار گردشگری در کشورهای در حال توسعه	گردشگری جامعه‌محور به عنوان کاتالیزوری به منظور دستیابی به توسعه پایدار گردشگری، به ویژه در کشورهای در حال توسعه نقش غیرقابل انکاری ایفا می‌کند.
کرمی (۱۳۹۱)	سنجش پایداری گردشگری از نگاه جامعه محلی؛ مطالعه موردی: شهر نیاسر	منافع جامعه میزبان در روند اجرای توسعه گردشگری پایدار شهر نیاسر لحاظ نشده و تاکنون این صنعت منافع پایداری از توسعه گردشگری برای ساکنان محلی نداشته است.
Alipour Eshliki, Sajad & Kaboudi Mahdi (2011)	Community Perception of Tourism Impacts and Their Participation in Tourism Planning: A Case Study of Ramsar, Iran	ارتباطی معنی‌دار بین افزایش کیفیت زندگی ناشی از گردشگری و میزان مشارکت مردم در برنامه‌های گردشگری وجود دارد.

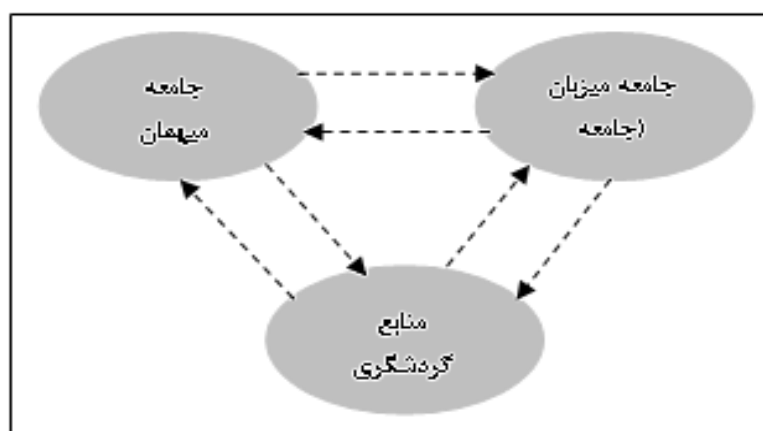
منبع: نگارندگان

مبانی نظری

هرچند صاحب‌نظران از دهه ۱۹۸۰ به مفاهیم توسعه پایدار در نوشتارهای توسعه جهان به طور گسترده توجه داشته‌اند (سینایی، ۱۳۷۴: ۱۳۵)، از دهه ۱۹۶۰ با شناسایی تأثیر بالقوه گردشگری انبوه و تأثیر فعالیت‌های گردشگری بر اقتصاد، محیط‌زیست و فرهنگ نقاط توریستی در مناطق میزبان، به گردشگری پایدار توجه شد (رضوانی، ۱۳۸۷: ۶۰). در واقع، پایداری بوم‌شناختی تضمین می‌کند توسعه با حفظ فرایندهای اساسی زیست‌محیطی، تنوع و منابع گونه‌های زیستی سازگار است (سینایی، ۱۳۷۴: ۱۳۶). پایداری فرهنگی-اجتماعی تضمین می‌کند توسعه با فرهنگ و ارزش‌های مردمی

متأثر از آن، سازگار است و هویت جامعه را حفظ می‌کند. پایداری اقتصادی تضمین می‌کند توسعه واجد کارایی اقتصادی است و منابع باید به‌صورتی اداره شوند که پشتیبان نسل‌های آینده باشند (لوانی، ۱۳۷۴)؛ زیرا انسان مرکز توجه توسعه پایدار معرفی شده است (تولایی، ۱۳۸۶: ۱۳۸). در نتیجه، مفهوم جدید توسعه پایدار کلی‌نگر و ناظر بر همه ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و دیگر نیازهای بشری است و مهم‌ترین جاذبه توسعه پایدار، جامع‌نگری آن است (بهرام‌زاده، ۱۳۸۱).

اگر در توسعه صنعت گردشگری، ارزش‌های دیگری به‌جز ارزش‌های اقتصادی مد نظر نباشد، بی‌شک آثار مخرب فراوانی بر جای می‌ماند و پس از مدتی کوتاه با طبیعتی تحریک‌شده و جامعه‌ای که ارزش‌های انسانی و فرهنگی آن به سستی گراییده است، مواجه می‌شویم. در نتیجه، باید گردشگری را توسعه داد، اما نه به هر قیمت، بلکه باید به توسعه متوازن، متعادل و پایدار گردشگری توجه داشت؛ به‌نحوی که آسیب‌های ناشی از آن به حداقل برسد و حداکثر بهره‌وری را ایجاد کند. در این صورت، به توسعه پایدار گردشگری دست می‌یابیم (منصوری، ۱۳۸۷). گردشگری پایدار روابط بین جامعه میزبان، مکان گردشگری و گردشگران را تنظیم می‌کند؛ چراکه این رابطه ممکن است پویا و سازنده یا مخرب باشد. همچنین گردشگری پایدار به دنبال تعدیل فشار و بحران بین این عناصر است تا آسیب‌های محیطی و فرهنگی به حداقل برسد، رضایت بازدیدکنندگان فراهم شود و به رشد اقتصادی ناحیه کمک شود. به سخن دیگر، رهیافت گردشگری پایدار، گردشگری را در اغلب مرزها بررسی می‌کند و رابطه مثلث‌وار را میان جامعه میزبان و سرزمین آن از یک‌سو و جامعه میهمان یعنی گردشگران از سوی دیگر با صنعت گردشگری برقرار می‌سازد و فشار و بحران موجود بین سه ضلع مثلث را تعدیل می‌کند و در طولانی‌مدت موازنه‌ای برقرار می‌سازد (مرادی مسیحی و قاسمی، ۱۳۹۳: ۱۱۰).



شکل ۱. رابطه مثلث‌وار میان مؤلفه‌های کلیدی توسعه پایدار گردشگری

منبع: محسنی (۱۳۸۸)

امروزه الگوی گردشگری جامعه‌محور^۱ در چارچوب چنین رویکردی پیاده‌سازی تغییرات از گردشگری انبوه به گردشگری محلی براساس اقتصاد محلی و حداقل مصرف انرژی است. این نوع گردشگری علاوه بر منتفع‌ساختن جوامع محلی، موجب پایداری زیست‌محیطی می‌شود (پرایس، ۱۹۹۶: ۱۷۳). گردشگری جامعه‌محور ابزاری به‌منظور حفظ منابع طبیعی و فرهنگی، توسعه جامعه از طریق توانمندسازی و در ارتباط نزدیک با اکوتوریسم است؛ بنابراین، گاهی اکوتوریسم جامعه‌محور نیز نامیده می‌شود (هاریس و وگل، ۲۰۰۲: ۵-۶). از نظر رست، گردشگری جامعه‌محور عبارت است از نوعی گردشگری که به پایداری فرهنگی، اجتماعی و زیست‌محیطی توجه می‌کند، برای جوامع محلی مدیریت می‌شود و همین جوامع مالک آن هستند (سوناسری، ۲۰۰۳: ۱۴). همچنین این نوع گردشگری موجب افزایش درآمد جامعه محلی می‌شود

و به تبع آن مشوقی برای حفاظت از منابع است. البته اهداف گردشگری جامعه‌محور همیشه متمرکز بر حفاظت از منابع طبیعی در ارتباط با توسعه اقتصادی نیست و در بسیاری از موارد، حفاظت از فرهنگ، توانمندسازی جامعه یا نسل‌ها، کاهش فقر و افزایش و بهبود مشارکت از سوی ذی‌نفعان نیز جزء اهداف اولیه محسوب می‌شود.

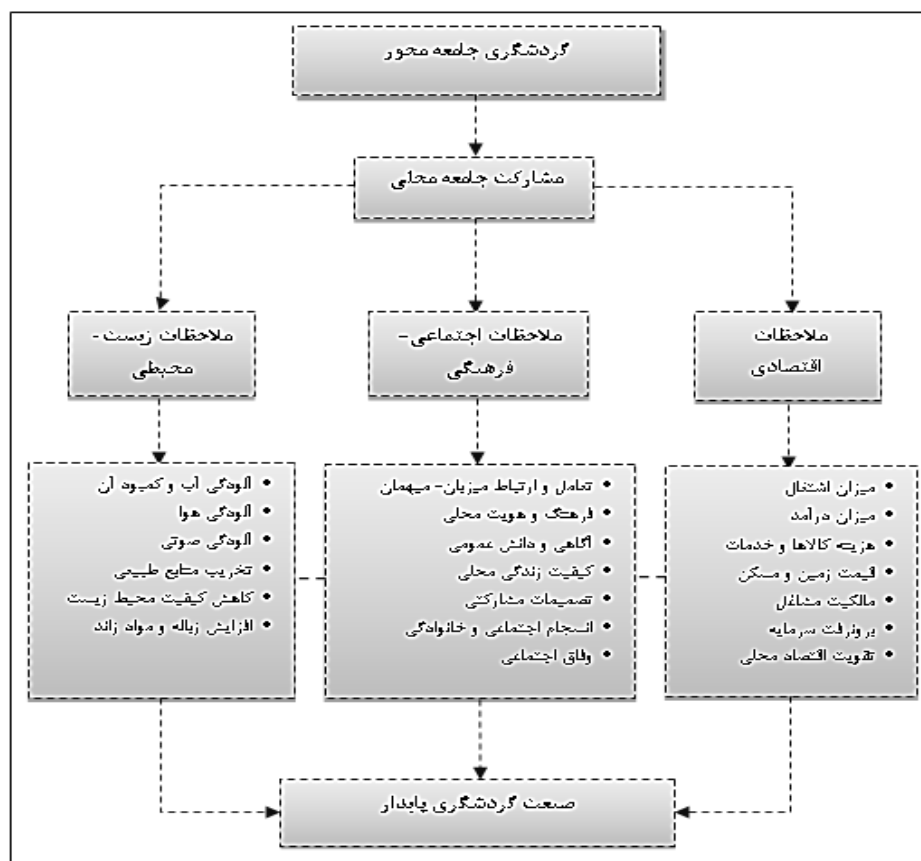
از آنجاکه در گردشگری جامعه‌محور مشارکت جایگاه اصلی دارد، توسعه کوچک‌مقیاس است و جوامع محلی نقطه کانونی در توسعه گردشگری محسوب می‌شوند، به جامعه از دیدگاه جغرافیایی توجه می‌شود. در تأیید این امر در بیانیه ۲۱ محلی نیز بیان شد مردمی که در یک حوزه جغرافیایی مشترک زندگی می‌کنند تقریباً همسانی بیشتری در پاسخ به مشارکت در فرایند توسعه گردشگری دارند (هال و ریچارد، ۲۰۰۰: ۶۷). به‌علاوه، حمایت جامعه محلی برای موفقیت برنامه‌های طولانی‌مدت توسعه گردشگری ضروری است و نیاز به حضور جامعه در تمام فعالیت‌های گردشگری در برنامه‌ریزی‌های مدیریتی و UNDP مرتبط با گردشگری حس می‌شود (گادفری و کلارک، ۲۰۰۰: ۵). همچنین در اصول راهنمایی که به‌منظور دستیابی به توسعه پایدار در سال ۱۹۹۱ در انگلستان طراحی شد، همکاری بین صنعت گردشگری و ساکنان بومی در جامعه مقصد وظیفه محسوب می‌شود (شارپلی و شارپلی، ۱۹۹۷: ۷۴). براساس این تأکیدات گردشگری صنعت منابع است و جامعه یکی از منابع و بخشی از محصول گردشگری (مانند امکانات و جاذبه‌ها) و عنصر اصلی در گردشگری نوین محسوب می‌شود (رامچاندر، ۲۰۰۴). نبود کنترل محلی نیز اغلب موجب توسعه نامناسب می‌شود؛ زیرا عاملان غیربومی دانش کافی در مورد مقصد ندارند. در نتیجه، بخش عظیمی از منافع حاصل از توسعه به خارج از ناحیه بومی منتقل می‌شود. یونسکو در گزارشی برای قرن بیست‌ویکم، توسعه پایدار را مستلزم گذار از عضویت فردگرایانه در جامعه به مشارکت دموکراتیک مردم در صحنه دانسته است (یونسکو، ۱۹۹۶: ۱۳). براین اساس، توسعه پایدار بدون داشتن کارکردهایی در راستای تعمیق مشارکت دموکراتیک دست‌یافتنی نیست.

البته تعریف‌های زیادی در زمینه مشارکت وجود دارد که در اینجا به چندین مورد آن اشاره می‌شود: «کمیسون اقتصادی آمریکای لاتین» مشارکت را شرکت داوطلبانه مردم در یک یا چند برنامه عمومی که در توسعه ملی نقش دارند، تعریف می‌کند. «محمدعلی طوسی» از قول «کیت دیویس» می‌نویسد: «مشارکت عبارت است از درگیری ذهنی و عاطفی اشخاص در موقعیت‌های گوناگون، به‌گونه‌ای که آنان را برمی‌انگیزد تا برای دستیابی به هدف‌های گروهی دیگران را یاری دهند و در مسئولیت کار شریک شوند» (طوسی، ۱۳۷۲: ۳۴). آبهوف و کوهن یکی از کامل‌ترین تعاریف مشارکت را ارائه داده‌اند: «مشارکت یعنی شرکت افراد در تصمیم‌گیری، اجرا، ارزشیابی و تقسیم منافع حاصل از یک پروژه» (منظمی‌تبار، ۱۳۸۵: ۱۱). مشارکت بر این عقیده بنیادین استوار است که همه افراد حق دارند در مورد امور مربوط به خود احساس مسئولیت کنند، درباره آن فکر کنند، اندیشه خود را بدون ترس بیان کنند و در تصمیم‌های مؤثر بر زندگی خود دخالت داشته باشند (شفیعی، ۱۳۸۶). مشارکت در واقع نوعی رفتار اجتماعی، مبتنی بر اعتقاد و منافع شخصی یا گروهی است. مشارکت عبارت است از میزان دخالت اعضای نظام در فرایند تصمیم‌گیری. درحقیقت، جوهر مشارکت، منابع مشترک گروه در جامعه و منافع مشترک فرد در گروه است (لهسای‌زاده، ۱۳۸۳: ۶۰). مشارکت سهمی در چیزی داشتن و از آن سودبردن و در گروهی شرکت کردن و بنابراین با آن همکاری داشتن است. به همین جهت از دیدگاه جامعه‌شناسی باید بین مشارکت به‌عنوان حالت یا وضع (امر شرکت‌کردن) و مشارکت به‌عنوان عمل و تعهد (عمل شرکت) تمیز قائل شد. مشارکت در معنای اول از تعلق به گروهی خاص و داشتن سهمی در هستی آن خبر می‌دهد و در معنای دوم داشتن شرکتی فعالانه در گروه است و به فعالیت اجتماعی انجام‌گرفته نظر دارد (بیرو، ۱۳۷۰). حضور آگاهانه مردم در صحنه فعالیت‌های گردشگری از طریق اصل ارتباط ارگانیک بین توسعه پایدار و گردشگری پایدار، یکی از شاخص‌های اصلی توسعه پایدار است (محسنی تیریزی، ۱۳۷۵: ۱۳۷-۱۳۹).

با دقت در مباحث نظری یادشده می‌توان به این مهم دست یافت که الگوی توسعه گردشگری جامعه‌محور سه خصلت

اساسی دارد که در مجموع زمینه‌ساز صنعت گردشگری پایدار می‌شود. خصلت اول اینکه گردشگری اجتماع‌محور، پایداری اجتماعی را برای جامعه بومی به همراه دارد؛ چراکه در بیشتر قسمت‌ها اعضای جامعه محلی فعالیت‌های گردشگری را توسعه می‌دهند و کنترل می‌کنند و به علاوه جوامع محلی درآمدهای حاصل از آن را به طور مستقیم دریافت می‌کنند. دوم اینکه برای فرهنگ، میراث و آداب و سنن جامعه محلی احترام و ارزش به همراه دارد و توانایی حفظ و تقویت چنین فاکتورهایی را دارد. سوم اینکه از این طریق می‌توان از میراث طبیعی جامعه بومی حفظ و حراست کرد. به معنای دیگر، کنترل و توسعه فعالیت‌های گردشگری در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست‌محیطی از سوی ساکنان محلی در چارچوب الگوی توسعه گردشگری جامعه‌محور، زمینه‌ساز پایداری گردشگری است. دستیابی به چنین هدفی، متضمن سطح بالای مشارکت جوامع محلی تحت لوای پایداری در فرایند توسعه گردشگری است. اصلی‌ترین مرحله در پیاده‌سازی این مدل مشارکتی، تعیین نحوه و میزان مشارکت جامعه محلی در آن است. همچنین، همواره آمادگی‌های ذهنی و وجود انگیزه‌های شخصی در افراد محلی برای تحقق مشارکت امری ضروری است؛ بنابراین، مشارکت قبل از نمود عینی آن پدیده‌ای ذهنی است که باید آن را در افکار و عقاید و رفتار مردم جست‌وجو کرد. از این‌رو، در تحقیق حاضر درگیری‌های ذهنی و عاطفی ساکنان محلی سریعین در کنار مشارکت عینی آن‌ها در زمینه فعالیت‌های صنعت گردشگری در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست‌محیطی مشارکت در امر گردشگری پایدار محسوب می‌شود.

بحث اخیر در واقع چکیده‌ای از نگاهی همه‌جانبه به کل مباحث نظری یادشده است و ساختار مدل مفهومی پژوهش حاضر را به شرح شکل ۲ نشان می‌دهد. زمینه‌های مطرح‌شده برای هر یک از ملاحظات اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست‌محیطی نیز با بهره‌گیری از کل منابع شکل‌دهنده ساختار این مدل به دست آمده است.



شکل ۲. مدل مفهومی تحقیق

منبع: نگارندگان

روش پژوهش

تحقیق حاضر از نظر هدف، کاربردی و برحسب ماهیت توصیفی-تحلیلی زمینه‌یاب (پیمایشی) است. برای گردآوری اطلاعات از روش ترکیبی، یعنی ترکیبی از روش‌های کتابخانه‌ای و روش‌های میدانی استفاده شده است. جامعه آماری بر مبنای پرسش تحقیق شامل تمام ساکنان ۲۰ سال به بالای شهر سرعین است که مسئولیتی به‌طور رسمی و مستقیم در فعالیت‌های گردشگری ندارند. حجم نمونه براساس فرمول کوکران ۳۵۳ نفر بوده و روش نمونه‌گیری، نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله بوده است. آزمون روایی مورد استفاده در این پژوهش روایی صوری بوده است (بیکر، ۱۳۸۸: ۱۳۹). بدین ترتیب، پرسشنامه در اختیار ۳۰ نفر از کارشناسان و استادان گردشگری قرار گرفت تا با تأسی از نظر آنان اعتبار پرسشنامه ارزیابی شود. برای آزمون پایایی پرسشنامه نیز روش آلفای کرونباخ به کار رفت (مؤمنی، ۱۳۸۶: ۲۱۱). براین اساس، پس از تکمیل پرسشنامه و واردکردن آن‌ها در نرم‌افزار SPSS، ضریب آلفای کرونباخ برای هر یک از متغیرها، که متشکل از گویه‌های هم‌ارز بودند، به صورت جداگانه محاسبه شد (جدول ۲). تجزیه و تحلیل متغیرها براساس روابط دومتغیره با بهره‌گیری از ضریب همبستگی پیرسون و روابط چندمتغیره با استفاده از رگرسیون چندگانه و تحلیل مسیر صورت گرفته است.

جدول ۲. ضریب آلفای کرونباخ به تفکیک متغیرها و گویه‌های مربوط

متغیر	ابعاد	گویه‌ها	ضریب آلفای کرونباخ
گردشگری پایدار	تعمیرات	ایجاد فرصت‌های شغلی برای ساکنان	۰/۷۴
		ایجاد مشاغل کاذب با درآمدهای ناچیز	
		افزایش درآمد ساکنان	
		کاهش فاصله درآمدی در بین خانوارهای ساکن سرعین	
		افزایش هزینه برخی کالاها و خدمات	
		افزایش قیمت واقعی زمین و مستغلات	
		اشتغال به کار افراد غیربومی در بخش فعالیت‌های گردشگری	
		افزایش سرمایه‌های سرعین	
		جذب نیروی مازاد بخش کشاورزی	
		افزایش اشتغال در بخش خدمات مانند رستوران‌ها، هتل‌ها، حمل‌ونقل مسافر، خرده‌فروشی و...	
گردشگری پایدار	فرهنگی- اجتماعی	افزایش تعامل و ارتباط فرهنگی مثبت مردم با گردشگران	۰/۷۹
		افزایش حس تعلق ساکنان به موطن اصلی (محل سکونت)	
		تقویت فرهنگ و آداب و رسوم محلی از طریق عرضه صنایع، هنرهای محلی	
		افزایش انگیزه ماندگاری و کاهش مهاجرت در بین مردم	
		افزایش سطح آگاهی و دانش مردم	
		تغییر در نوع نگرش مردم به شیوه زندگی	
		ایجاد ازدحام و شلوغی	
		افزایش جرم و جنایت و بزهکاری	
		بهبود سطح آموزش، بهداشت، مسکن و سهولت دسترسی به آن‌ها	
		نظرخواهی از مردم محلی قبل و بعد از انجام‌دادن هر پروژه و برنامه‌ای	
زیست‌محیطی	تعمیرات	کاهش پایبندی به حفظ شعائر و اصول فرهنگی	۰/۷۴
		کاهش انسجام و پیوندهای اجتماعی و خانوادگی	
		افزایش میزان درک و مدارا از سوی ساکنان درمورد فرهنگ گردشگران	
		افزایش استفاده از وسایل تجملاتی و غیرضروری در بین مردم	
		افزایش آلودگی‌های منابع آب، خاک و اقلیم	
		افزایش آلودگی‌های هوایی	
		افزایش آلودگی‌های صوتی	
		افزایش مشکلات حاصل از ترافیک	
		کاهش اراضی زیر کشت محصولات کشاورزی و تغییر کاربری آن‌ها	

ادامه جدول ۲. ضریب آلفای کرونباخ به تفکیک متغیرها و گویه‌های مربوط

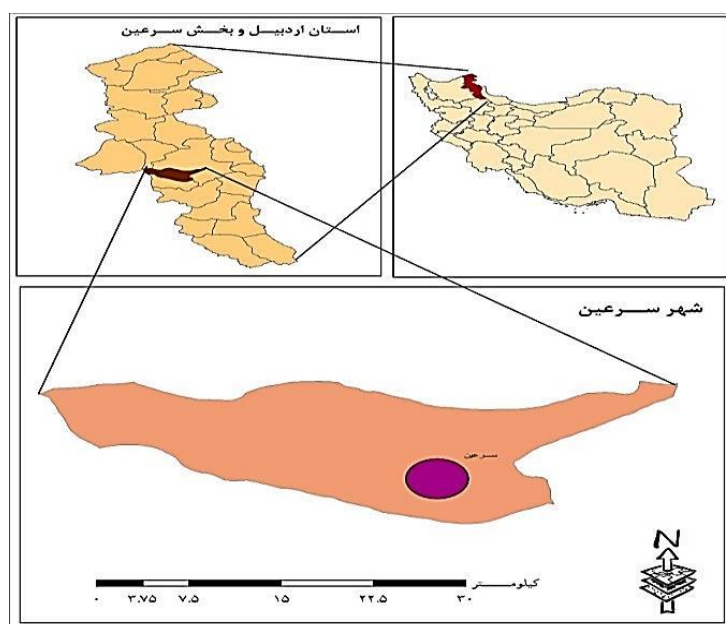
متغیر ابعاد	گویه‌ها	ضریب آلفای کرونباخ
مشارکت اقتصادی	تغییر و کاهش گونه‌های مختلف گیاهی و جانوری از بین رفتن درختان و پوشش گیاهی و آثار تخریبی آن از بین رفتن چشم‌انداز زیبایی محل افزایش و بهتر شدن امکانات و تأسیسات و تجهیزات مربوط به گردشگری کاهش کیفیت زندگی اهالی در نتیجه ساخت‌وسازهای بی‌رویه افزایش زباله و مواد زائد در سطح شهر و مشکلات زیست‌محیطی	۰/۷۲
	اهمیت فرصت‌های شغلی ناشی از فعالیت‌های گردشگری دغدغه‌ای برای من محسوب نمی‌شود. افزایش درآمد از طریق فعالیت‌های گردشگری مشغله ذهنی من محسوب نمی‌شود. افزایش هزینه کالاها و خدمات با توسعه صنعت گردشگری امری کاملاً طبیعی است و مخالف آن نیستیم. افزایش قیمت زمین و مسکن در نتیجه توسعه صنعت گردشگری برای من اصلاً مهم نیست. من هیچ‌وقت مخالف حضور افراد غیربومی شاغل در فعالیت‌های گردشگری نبوده‌ام. من هیچ‌وقت مخالف خارج شدن درآمدهای گردشگری سریع به نقاط دیگر نبوده‌ام. من هیچ‌وقت موافق رونق بخش کشاورزی و صنعت در کنار گردشگری نبوده‌ام.	۰/۷۲
	داشتن ارتباط و تعامل مثبت با گردشگران برای من مهم نیست. تقویت فرهنگ و آداب و رسوم محلی به من مربوط نمی‌شود. افزایش سطح آگاهی و دانش افراد از طریق توسعه گردشگری برایم دغدغه‌ای محسوب نمی‌شود. کاهش جرایم و افزایش امنیت در نتیجه حضور گردشگران برای من مهم نیست. بهبود سطح آموزش، بهداشت و مسکن در نتیجه فعالیت‌های گردشگری دغدغه‌ای برایم محسوب نمی‌شود. افزایش کیفیت زندگی مردم در نتیجه توسعه فعالیت‌های گردشگری برای من دغدغه‌ای محسوب نمی‌شود. به شرکت در تصمیم‌گیری‌ها و اجرای برنامه‌های مربوط به فعالیت‌های گردشگری تمایلی ندارم. تقویت پیوندهای اجتماعی و خانوادگی از طریق توسعه گردشگری دغدغه من محسوب نمی‌شود. درک گردشگران و مدارا با آنها به‌منظور افزایش توافق اجتماعی را قبول ندارم.	۰/۸۱
مشارکت اجتماعی - فرهنگی		
مشارکت زیست‌محیطی	افزایش آلودگی‌های مربوط به منابع آب، خاک و اقلیم از طریق توسعه گردشگری برایم مهم نیست. افزایش آلودگی‌های صوتی و هوایی از طریق توسعه صنعت گردشگری برایم مهم نیست. از بین رفتن منابع طبیعی در نتیجه توسعه فعالیت‌های گردشگری برایم مهم نیست. نبود تأسیسات و تجهیزات مرتبط با گردشگری یا دسترسی نداشتن ساکنان به آنها برایم مهم نیست. از بین رفتن چشم‌انداز محل در نتیجه توسعه فعالیت‌های گردشگری برایم دغدغه محسوب نمی‌شود. افزایش زباله و مواد زائد در نتیجه حضور گردشگر در سریع دغدغه من نیست.	۰/۷۸

معرفی محدوده مورد مطالعه

شهر سرعین (سرعین) با مساحتی حدود ۴۰۰ هکتار در ۴۸ درجه و ۵ دقیقه طول شرقی و ۳۸ درجه و ۱۵ دقیقه عرض شمالی واقع شده است (فتابی و دیگران، ۱۳۸۳). فاصله این شهر از مرکز استان حدود ۲۸ کیلومتر، از تبریز ۲۳۰ کیلومتر و از تهران ۶۱۹ کیلومتر است. ارتفاع متوسط این شهر از سطح دریای آزاد حدود ۱۶۵۰ متر است. درکل، قابلیت‌ها و استعدادهای سرعین برای عملکردهای مختلف توریستی به‌منظور برنامه‌ریزی توسعه پایدار با تأکید بر صنعت گردشگری به شرح زیر است:

۱. به‌دلیل وجود جاده‌های آسفالت و مجهز، به‌راحتی با مراکز شهری مجاور به‌ویژه اردبیل در ارتباط است. همچنین ناحیه مطالعه‌شده از طریق فرودگاه اردبیل (۴۰ کیلومتری سرعین) ارتباط هوایی دارد.
۲. ناحیه مورد مطالعه از نظر جغرافیایی درون استان حالت مرکزیت دارد و با استان توریستی گیلان از طریق گردنه زیبای حیران و اسالم با مورفولوژی جنگلی و مرتعی و شالیزارها و سواحل زیبای تالش، با آذربایجان شرقی از طریق مسیر پرتراфик تبریز، سراب، اردبیل با عبور از گردنه سائین و کشتزارهای سرسبز سراب، با جمهوری آذربایجان از طریق گمرک بيله سوار (۱۶۰ کیلومتری) و گمرک آستارا (۱۰۰ کیلومتری) و با زنجان از طریق بزرگراه اردبیل تهران مرتبط است.

۳. وجود بزرگ‌ترین و متنوع‌ترین چشمه‌های معدنی آب گرم و آب سرد و توانایی درمانی-تفریحی و تأسیسات وابسته، جاذبه اصلی گردشگری آن محسوب می‌شود.
۴. اقلیم سردسیری (سرد و نیمه‌خشک) بستر مناسبی را برای رونق و توسعه توریسم زمستانی و تابستانی فراهم می‌سازد.
۵. چشم‌اندازهای متنوع از جمله کوهستان، یخچال‌های طبیعی، مرتع سرسبز، آبشار و تنوع زیستی جانوران در آنجا وجود دارد.
۶. وجود آثار فرهنگی و تاریخی و باستانی به شعاع ۶۰ کیلومتری، شرایط را برای ارتقای سطح تفرجگاهی افزایش می‌دهد.
۷. وجود مراتع با درجات مختلف و شرایط مهیاشده برای زندگی عشایری و رمه‌گردانی، زمینه‌های توریسم عشایری را نیز فراهم می‌کند.
۸. صنایع دستی و آثار سنتی متنوع و همچنین محصولات کشاورزی و غذاهای محلی متنوع در ناحیه مورد مطالعه وجود دارد.
۹. داشتن شرایط مذهبی، جاذبه‌ای دیگر در برنامه‌ریزی توسعه پایدار محسوب می‌شود (استعلاجی و اللهقلی‌نژاد، ۱۳۹۰).



شکل ۳. موقعیت شهر سرعین

منبع: نگارندگان

بحث و یافته‌ها

سیمای پاسخگویان

اطلاعات مربوط به ویژگی‌های فردی و زمینه‌ای پاسخگویان تحقیق حاضر در قالب متغیرهایی مانند جنس، سن، تحصیلات و شغل بررسی شد. براساس اطلاعات، نزدیک به ۷۵ درصد پاسخگویان را مردان و ۲۵ درصد بقیه را زنان تشکیل دادند. در زمینه متغیر جنسیت، بیشترین درصد پاسخگویان یعنی ۴۲/۹ درصد جزء گروه سنی ۱۵ تا ۳۰ سال و

کمترین درصد یعنی ۲/۹ درصد در گروه سنی ۶۰ سال به بالا قرار داشتند. براساس اطلاعات مربوط به نوع شغل پاسخگویان، افراد شاغل در سازمان‌های دولتی با ۲۵/۷ درصد، افراد شاغل در مشاغل خدماتی با ۱۴/۳ درصد و کشاورزان با ۱۱/۴ درصد به ترتیب رتبه‌های اول تا سوم را به لحاظ فراوانی شغلی در بین پاسخگویان داشتند. کمترین تعداد نیز مربوط به دانشجویان، محصلان، خانه‌داران و افراد سایر مشاغل بوده است که به طور مشترک شامل ۵/۷ درصد می‌شدند. در زمینه میزان تحصیلات، بیشترین میزان پاسخگویان را افراد با تحصیلات بالاتر یعنی فوق دیپلم و لیسانس و ارشد و بالاتر به طور مشترک با ۳۱/۴ درصد تشکیل می‌دهند. کمترین آن نیز به گروه بی‌سوادان مربوط است که شامل ۲/۹ درصد می‌شود. افراد با تحصیلات سبک و دیپلم نیز به ترتیب ۲۰ و ۱۴/۳ درصد از کل پاسخگویان را تشکیل می‌دهند. میانگین درصدی مشارکت ذهنی افراد محلی سرعین در فعالیتهای مربوط به صنعت گردشگری رقم ۷۰/۷۸ را نشان می‌دهد، درحالی‌که رقم به دست آمده برای مشارکت عینی افراد در قالب میانگین درصدی، ۴۰/۷۱ است.

وضعیت کلی مشارکت و صنعت گردشگری پایدار

جدول‌های ۳ و ۴ به ترتیب اطلاعات توصیفی مربوط به متغیر مستقل تحقیق یعنی «مشارکت» و متغیر وابسته تحقیق یعنی «صنعت گردشگری پایدار» را نشان می‌دهد. این اطلاعات شامل فراوانی، درصد فراوانی، میانگین و میانگین درصدی^۱ است.

جدول ۳. توزیع پاسخگویان برحسب شاخص‌های مشارکت

متغیر مستقل	شاخص	شرح	فراوانی	درصد	میانگین	میانگین درصدی
مشارکت اقتصادی	مشارکت اقتصادی	کم	۶۰	۱۷/۶	۲۳/۷۶۴۷	۵۹/۸۷
		متوسط	۱۹۰	۵۵/۹		
		زیاد	۹۰	۲۶/۵		
مشارکت اجتماعی- فرهنگی	مشارکت اجتماعی- فرهنگی	کم	۱۱۰	۳۱/۴	۳۵/۰۰۰۰	۷۲/۲۲
		متوسط	۱۸۰	۵۱/۴		
		زیاد	۶۰	۱۷/۱		
مشارکت زیست‌محیطی	مشارکت زیست‌محیطی	کم	۳۰	۸/۶	۲۵/۴۰۰۰	۸۰/۸۳
		متوسط	۴۰	۱۱/۴		
		زیاد	۲۸۰	۸۰/۰		

منبع: نگارندگان

جدول ۳ نشان می‌دهد مشارکت زیست‌محیطی با میانگین درصدی ۸۰/۸۳ بیشترین میزان را در بین پاسخگویان دارد. مشارکت اجتماعی- فرهنگی با ۷۲/۲۲ درصد و مشارکت اقتصادی با ۵۹/۸۷ درصد در رتبه دوم و سوم این میزان قرار دارند. تمایل به مشارکت در فعالیتهای زیست‌محیطی گردشگری سهم بالایی در بین پاسخگویان داشته است. به عبارت دیگر، افزایش آلودگی‌های مربوط به منابع آب، خاک و اقلیم، افزایش آلودگی‌های صوتی و هوایی، از بین رفتن منابع طبیعی، نبود تأسیسات و تجهیزات مرتبط با گردشگری یا دسترسی نداشتن ساکنان به آن‌ها، از بین رفتن چشم‌انداز محل، افزایش زباله و مواد زائد و پارامترهایی از این قبیل در نتیجه توسعه فعالیت‌های گردشگری در بین ساکنان سرعین دغدغه محسوب می‌شود و اغلب افراد به همکاری در این زمینه تمایل نشان می‌دهند. به این ترتیب، مشارکت در فعالیتهای اجتماعی- فرهنگی و اقتصادی به موازات توسعه فعالیت‌های گردشگری به ترتیب در رتبه دوم و سوم اهمیت از نظر ساکنان قرار دارند.

۱. میانگین نمره مربوط به هر شاخص متغیر مورد نظر در مقیاس ۰ تا ۱۰۰ قرار دارد که به منظور قابل فهم شدن میزان آن اعمال می‌شود و بدین ترتیب کاربرد آن از گویه‌های مختص یک شاخص در پرسشنامه خارج می‌شود و به کل جامعه قابل تعمیم است.

جدول ۴. توزیع پاسخگویان برحسب شاخص‌های صنعت گردشگری پایدار

متغیر مستقل	شاخص	شرح	فراوانی	درصد	میانگین	میانگین درصدی
صنعت گردشگری پایدار	پایداری اقتصادی	کم	۹۰	۲۵/۷	۲۹/۸۵۷۱	۴۹/۶۴
		متوسط	۲۲۰	۶۲/۹		
		زیاد	۴۰	۱۱/۴		
	پایداری اجتماعی- فرهنگی	کم	۱۴۰	۴۰	۴۳/۸۸۵۷	۵۳/۳۶
		متوسط	۱۹۰	۵۴/۲		
		زیاد	۲۰	۵/۷		
	پایداری زیست‌محیطی	کم	۱۵۰	۴۲/۸	۲۶/۸۵۷۱	۳۶/۰۲
		متوسط	۱۹۰	۵۴/۲		
		زیاد	۱۰	۲/۸		

همان‌طور که در جدول ۴ نمایان است، سهم میانگین درصدی شاخص پایداری اجتماعی- فرهنگی (۵۳/۳۶) بالاتر از دو شاخص دیگر است. پایداری اقتصادی با میانگین درصدی ۴۹/۶۴ در رتبه دوم و پایداری زیست‌محیطی با میانگین درصدی ۳۶/۰۲ در رتبه سوم قرار می‌گیرد. بدین ترتیب، پایداری اجتماعی- فرهنگی وضعیت به مراتب بهتری نسبت به سایر شاخص‌ها البته از نظر پاسخگویان دارد. به عبارت دیگر، با توسعه صنعت گردشگری ابعاد مثبت پارامترهایی مانند تعامل و ارتباط میزبان- میهمان، فرهنگ و هویت محلی، آگاهی و دانش عمومی، کیفیت زندگی محلی، تصمیمات مشارکتی، انسجام اجتماعی و خانوادگی، وفاق اجتماعی و امثال آن نسبت به پارامترهای پایداری اقتصادی و زیست‌محیطی، پیش‌رونده‌تر بوده‌اند. فرصت‌های شغلی، مشاغل کاذب با درآمدهای ناچیز، درآمد ساکنان، فاصله درآمدی در بین خانوارهای ساکن سریع، هزینه برخی کالاها و خدمات، قیمت واقعی زمین و مستغلات، اشتغال به کار افراد غیربومی در بخش فعالیت‌های گردشگری، سرمایه‌های سریع، نیروی مازاد بخش کشاورزی، اشتغال در بخش خدمات مانند رستوران‌ها، هتل‌ها، حمل‌ونقل مسافر، خرده‌فروشی و... در قالب پایداری اقتصادی در درجه دوم اهمیت به لحاظ توسعه پایدار گردشگری قرار داشته‌اند و در نهایت پارامترهای شاخص پایداری زیست‌محیطی از قبیل آلودگی آب و کمبود آن، آلودگی هوا، آلودگی صوتی، تخریب منابع طبیعی، کاهش کیفیت محیط‌زیست، افزایش زباله و مواد زائد قرار داشته‌اند که ابعاد منفی آن‌ها پررنگ شده است؛ بنابراین، به توجه بیشتری نیاز دارند.

روابط دومتغیره

بعد از پرداختن به اطلاعات توصیفی دو متغیر مشارکت و صنعت گردشگری پایدار، بررسی ارتباط این دو متغیر و پاسخ به پرسش اصلی تحقیق حاضر از ضریب همبستگی پیرسون در چارچوب روابط دومتغیره استفاده شده است که اطلاعات مربوط به آن در جدول ۵ نمایش داده می‌شود.

جدول ۵. روابط بین متغیرها

مشارکت اقتصادی	مشارکت اجتماعی- فرهنگی	مشارکت زیست‌محیطی	گردشگری پایدار
R=۰/۲۹۴ Sig=۰/۰۰۰	R=۰/۶۳۷ Sig=۰/۰۰۰	R=۰/۱۶۱ Sig=۰/۰۰۲	

منبع: نگارندگان

همان‌طور که جدول ۵ نشان می‌دهد، بر مبنای آزمون ضریب همبستگی پیرسون بین متغیرهای «مشارکت اقتصادی»، «مشارکت اجتماعی- فرهنگی» و «مشارکت زیست‌محیطی» از یک سو و متغیر «صنعت گردشگری پایدار» از سوی دیگر

همبستگی وجود دارد. سطح معنی‌داری دو متغیر اول ($\text{sig} = ۰/۰۰۰$) و متغیر سوم ($\text{sig} = ۰/۰۰۲$) بیان می‌کند روابط یادشده به لحاظ آماری معنی‌دار است و با سطح اطمینان ۹۹ درصد قابل‌تعمیم به جامعه آماری است. در واقع، رابطه همسوی مثبت بین هر سه متغیر مشارکت اقتصادی، مشارکت اجتماعی- فرهنگی و مشارکت زیست‌محیطی با متغیر صنعت گردشگری پایدار وجود دارد، اما این رابطه همسوی مثبت بین متغیر مشارکت اجتماعی- فرهنگی و صنعت گردشگری پایدار، به مراتب قوی‌تر ($۰/۶۳۷$) از دو متغیر دیگر است. همبستگی موجود بین دو متغیر مشارکت اقتصادی و صنعت گردشگری پایدار $۰/۲۹۴$ و همبستگی بین مشارکت زیست‌محیطی و صنعت گردشگری پایدار $۰/۱۶۱$ است. از این‌رو، هر سه متغیر مشارکت اقتصادی، مشارکت اجتماعی- فرهنگی و مشارکت زیست‌محیطی بر میزان پایداری صنعت گردشگری در فعالیت‌های مربوطه تأثیر مستقیم دارد و نقش مشارکت اجتماعی- فرهنگی در این زمینه شایان توجه است.

با توجه به آمار یادشده، مشارکت ساکنان سریعین در فعالیت‌های اجتماعی- فرهنگی گردشگری از قبیل افزایش تعامل و میهمان‌نوازی در قبال گردشگران، ارتقای فرهنگ و هویت محلی، کسب آگاهی و دانش عمومی، افزایش کیفیت زندگی محلی، تصمیمات مشارکتی، انسجام اجتماعی و خانوادگی، وفاق اجتماعی و امثال آن؛ در فعالیت‌های اقتصادی گردشگری از قبیل افزایش فرصت‌های شغلی، کاهش مشاغل کاذب با درآمدهای ناچیز، افزایش درآمد ساکنان، کاهش فاصله درآمدی در بین خانوارهای ساکن سریعین، کاهش هزینه برخی کالاها و خدمات، کاهش قیمت نسبی زمین و مستغلات، سازماندهی اشتغال به کار افراد غیربومی؛ در بخش فعالیت‌های گردشگری، به‌کارگیری سرمایه‌های سریعین، بهره‌گیری اصولی از نیروی مازاد بخش کشاورزی و نیز در فعالیت‌های زیست‌محیطی گردشگری از قبیل کاهش انواع آلاینده‌های طبیعی و انسانی، جلوگیری از تخریب منابع طبیعی، ارتقای کیفیت محیط‌زیست، مدیریت پسماندها و... به‌عنوان اولویت‌های ضروری در پایداری صنعت گردشگری سریعین نقش دارند، البته مشروط بر اینکه نهادهای دخیل در زمینه گردشگری شهر سریعین در مقیاس مختلف حمایت همه‌جانبه‌ای در ابعاد ذکرشده از ساکنان محلی سریعین داشته باشند.

روابط چندمتغیره

بعد از مشخص شدن وضعیت متغیرها و رابطه همبستگی آن‌ها، به‌منظور تعیین میزان و شدت و نحوه اثرگذاری کنترل‌شده هر یک از متغیرهای مستقل در متغیر وابسته تحقیق از تحلیل رگرسیونی و تحلیل مسیر استفاده شده است که در ادامه به آن پرداخته می‌شود.

الف) تحلیل رگرسیونی

برای واردکردن متغیرها در تحلیل رگرسیونی از روش ورود هم‌زمان^۱ استفاده شده است. نتایج تحلیل رگرسیونی این متغیرها در جدول ۶ می‌آید.

جدول ۶. ضرایب تحلیل رگرسیونی

متغیرهای واردشده	ضرایب استانداردشده (بتا)	مقدار t	سطح معنی‌داری
مشارکت اقتصادی	۰/۱۹۸	۴/۹۱۸	۰/۰۰۰
مشارکت اجتماعی- فرهنگی	۰/۶۱۱	۱۵/۴۵۶	۰/۰۰۰
مشارکت زیست‌محیطی	۰/۱۱۸	۲/۹۶۳	۰/۰۰۳

متغیر وابسته: صنعت گردشگری پایدار

نتایج نشان می‌دهد متغیر «مشارکت اجتماعی- فرهنگی» بالاترین ضریب بتا (۰/۶۱۱) و متغیر «مشارکت زیست‌محیطی» پایین‌ترین ضریب بتا (۰/۱۱۸) را دارد؛ یعنی میزان و شدت اثرگذاری متغیر مشارکت اجتماعی- فرهنگی بر صنعت گردشگری پایدار در اولویت اول، مشارکت اقتصادی در اولویت دوم و مشارکت زیست‌محیطی در اولویت سوم اهمیت و توجه مسئولان امور گردشگری سریع قرار دارد.

ب) تحلیل مسیر

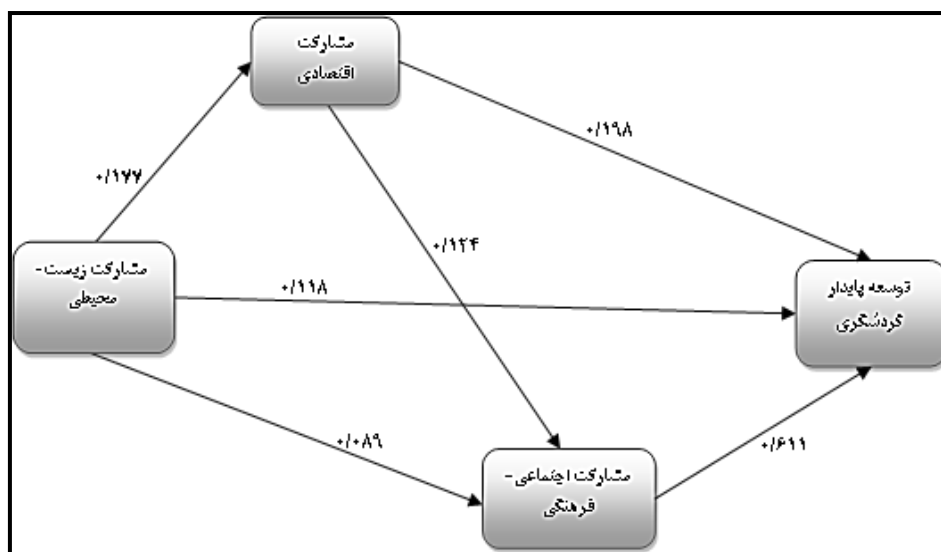
به‌منظور تعیین نحوه تأثیرگذاری هریک از متغیرها بر دیگری از مدل تحلیل مسیر استفاده شده است. کار تحلیل مسیر در سه مرحله انجام گرفته است. در مرحله اول، تأثیر سه متغیر مشارکت اقتصادی، مشارکت اجتماعی- فرهنگی و مشارکت زیست‌محیطی به‌عنوان متغیر مستقل بر متغیر توسعه پایدار گردشگری به‌عنوان متغیر وابسته سنجیده شد، در مرحله دوم تأثیر دو متغیر مشارکت اقتصادی و مشارکت زیست‌محیطی بر متغیر مشارکت اجتماعی- فرهنگی آزمون شد و در مرحله سوم تأثیر متغیر مشارکت زیست‌محیطی بر مشارکت اقتصادی بررسی شد که نتایج این آزمون در جدول ۷ مشاهده می‌شود.

جدول ۷. ضرایب متغیرها به تفکیک مراحل تحلیل مسیر

مراحل	متغیرهای واردشده	ضرایب استانداردشده (بتا)	سطح معنی داری	مقدار R	ضریب تعیین (R2)
اول (متغیر وابسته: توسعه پایدار گردشگری)	مشارکت اقتصادی	۰/۱۹۸	۰/۰۰۰	۰/۶۸۳	۰/۴۶۷
	مشارکت اجتماعی- فرهنگی	۰/۶۱۱	۰/۰۰۰		
	مشارکت زیست‌محیطی	۰/۱۱۸	۰/۰۰۳		
دوم (متغیر وابسته: مشارکت اجتماعی- فرهنگی)	مشارکت اقتصادی	۰/۱۲۴	۰/۰۲۲	۰/۱۲۳	۰/۰۱۵
	مشارکت زیست‌محیطی	۰/۰۸۹	۰/۰۲۳		
سوم (متغیر وابسته: مشارکت اقتصادی)	مشارکت زیست‌محیطی	۰/۱۷۷	۰/۰۰۱	۰/۲۱۴	۰/۰۶۴

مدل تحلیل مسیر

نمای شماتیک اطلاعات جدول ۷ در قالب مدل تحلیل مسیر یک‌سویه برای تبیین متغیر توسعه پایدار گردشگری در شکل ۴ ارائه می‌شود:



شکل ۴. تحلیل مسیر متغیرهای مؤثر در توسعه پایدار گردشگری (سرعین)

منبع: نگارندگان

طبق اطلاعات جدول ۷ و شکل ۴، متغیرهای مشارکت اجتماعی- فرهنگی، مشارکت اقتصادی و مشارکت زیست‌محیطی به ترتیب نقش تعیین‌کننده‌ای در صنعت گردشگری پایدار سرعین ایفا می‌کنند؛ یعنی مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی- فرهنگی، پتانسیل بیشتری نسبت به دو متغیر دیگر در راستای حصول به توسعه پایدار گردشگری دارد. در راستای رونق مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی- فرهنگی، به ترتیب اولویت مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی و مشارکت در فعالیت‌های زیست‌محیطی نقش مؤثری ایفا می‌کند که در مرحله دوم تحلیل مسیر آمده است. در واقع، رونق مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی- فرهنگی صنعت گردشگری سرعین با همکاری مردم و مسئولان، زمینه را برای رونق مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی صنعت گردشگری در درجه اول و مشارکت‌های زیست‌محیطی در درجه دوم امکان‌پذیر می‌سازد و پایداری گردشگری را به دنبال دارد. مرحله سوم نیز نشان می‌دهد با فراهم‌سازی زمینه مشارکت ساکنان سرعین در فعالیت‌های زیست‌محیطی گردشگری تا حد زیادی مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی گردشگری صورت می‌گیرد. به عبارت دیگر، رونق مشارکت‌های اقتصادی گردشگری در درجه اول و مشارکت‌های اجتماعی- فرهنگی در درجه دوم زمینه‌ساز رونق مشارکت‌های زیست‌محیطی و در نهایت توسعه پایدار گردشگری در سرعین به شمار می‌روند.

نتیجه‌گیری

این پژوهش براساس پیمایش و با استفاده از داده‌های میدانی، وضعیت مشارکت جامعه محلی سرعین در فعالیت‌های مربوط به گردشگری پایدار را سنجید. بدین منظور، هریک از متغیرهای مشارکت و صنعت گردشگری پایدار به‌طور ویژه از سه جنبه اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست‌محیطی بررسی شد و روابط بین تک تک آن‌ها نیز آزمون شد. ارزیابی‌های صورت‌گرفته در این زمینه بیان می‌کند:

۱. حساسیت به مسائل زیست‌محیطی ناشی از گردشگری از جمله انواع آلودگی‌ها، از بین رفتن منابع طبیعی و انسانی و تمایل به مشارکت در این زمینه نزد ساکنان محلی سرعین به مراتب بیشتر از سایر مسائل و به‌ویژه مسائل اجتماعی- فرهنگی و اقتصادی است. از این‌رو، تمایل به مشارکت در مسائل اجتماعی- فرهنگی مانند فرهنگ محلی، سطح امنیت، سطح تسهیلات، کیفیت زندگی و... در رتبه دوم اهمیت قرار دارد و مسائل اقتصادی مانند درآمدها، قیمت زمین و مسکن، هزینه انواع کالاها و خدمات و فرصت‌های شغلی حاصل از گردشگری نیز رتبه سوم را دارد.

۲. میزان مشارکت عینی ساکنان سرعین در فعالیت‌های گردشگری پایین و وضعیت نسبی صنعت گردشگری از جنبه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست‌محیطی نامطلوب ارزیابی شد که در توجیه چنین وضعیتی می‌توان به نبود سازوکار مشارکتی به‌عنوان فاکتور اصلی در این زمینه اشاره کرد.

۳. مشارکت‌های اجتماعی- فرهنگی بیشترین و مشارکت‌های زیست‌محیطی کمترین همبستگی را با توسعه پایدار گردشگری در سرعین داشته‌اند. مشارکت‌های اقتصادی نیز در حد وسط این همبستگی قرار دارند؛ یعنی کمتر از مشارکت‌های اجتماعی- فرهنگی و بیشتر از مشارکت‌های زیست‌محیطی در دستیابی به توسعه پایدار گردشگری محدوده مورد مطالعه نقش ایفا می‌کنند. در نتیجه، علی‌رغم اینکه ساکنان سرعین تمایل زیادی به مشارکت‌های زیست‌محیطی در مقایسه با مشارکت‌های اجتماعی و اقتصادی دارند، این مشارکت‌های اجتماعی- فرهنگی در درجه اول و مشارکت‌های اقتصادی و زیست‌محیطی در درجه دوم قرار می‌گیرند که همبستگی قوی‌تری با توسعه پایدار گردشگری در سرعین دارند.

۴. از لحاظ میزان و شدت اثرگذاری، متغیر مشارکت اجتماعی- فرهنگی بیشترین و قوی‌ترین و مشارکت زیست‌محیطی

کمترین و ضعیف‌ترین تأثیر را بر صنعت گردشگری پایدار دارند. مشارکت اقتصادی نیز در اولویت دوم این تأثیرگذاری است؛ بنابراین، مشارکت در فعالیتهای اجتماعی- فرهنگی در مقایسه با فعالیتهای اقتصادی یا زیست‌محیطی گردشگری، بیشترین تأثیر را بر دستیابی به توسعه پایدار گردشگری در سرعین داشته است.

۵. مشارکت اجتماعی- فرهنگی ساکنان سرعین تأثیر مستقیم و نزدیک و مشارکت اقتصادی و زیست‌محیطی تأثیر غیرمستقیم و دور بر توسعه پایدار گردشگری دارد. مشارکت اقتصادی در رتبه دوم تأثیرگذاری به‌طور مستقیم قرار دارد و از طریق تأثیرگذاری بر مشارکت اجتماعی- فرهنگی دستیابی به توسعه پایدار گردشگری را به‌طور غیرمستقیم پوشش می‌دهد. مشارکت زیست‌محیطی نیز در رتبه سوم تأثیرگذاری به‌طور مستقیم قرار دارد و از طریق تأثیرگذاری بر مشارکت اقتصادی در وهله اول و مشارکت اجتماعی- فرهنگی در وهله بعدی، توسعه پایدار گردشگری را به‌دنبال دارد.

درکل، ساکنان سرعین به مشارکت در فعالیتهای صنعت گردشگری تمایل دارند و میزان تمایل آن‌ها در حد تقریباً مطلوبی است، اما در راستای پایداری نیست؛ زیرا سازوکار صنعت گردشگری در سرعین به‌گونه‌ای است که به بیشتر ساکنان بومی توجهی نمی‌شود و آن‌ها در فعالیتهای گردشگری مشارکتی عینی ندارند. درواقع، ساکنان سرعین علی‌رغم میل باطنی خود، شرایط را برای مشارکت در فعالیتهای گردشگری مهیا نمی‌بینند؛ زیرا سازوکار مشارکتی وجود ندارد. در کنار این‌ها نباید از پتانسیل مشارکتی سرعین در راستای دستیابی به توسعه پایدار گردشگری غافل بود. از این لحاظ، ملاحظات اجتماعی- فرهنگی در اولویت اول، ملاحظات اقتصادی در اولویت دوم و ملاحظات زیست‌محیطی گردشگری در اولویت سوم از نظر مشارکت قرار دارند؛ یعنی رونق مشارکت در فعالیتهای اجتماعی- فرهنگی صنعت گردشگری سرعین با همکاری مردم و مسئولان امر، زمینه را برای رونق مشارکت در فعالیتهای اقتصادی در درجه اول و مشارکت‌های زیست‌محیطی صنعت گردشگری در درجه دوم امکان‌پذیر می‌سازد و پایداری گردشگری را به‌دنبال دارد. درنتیجه، به‌منظور ارتقای میزان مشارکت و درگیرکردن مردم بومی سرعین در سازوکار صنعت گردشگری برای رسیدن به وضعیت مطلوب این صنعت، با توجه به نظرهای شهروندان ساکن سرعین و برحسب اولویتهای ضروری در این زمینه پیشنهادهایی به شرح زیر بیان می‌شود:

۱. تشکیل و تقویت انجمن‌ها و نهادهای غیردولتی فعال در زمینه گردشگری به‌منظور جلب مشارکت‌های مردمی در فرایند تهیه، اجرا و بهره‌برداری از طرح‌ها و پروژه‌های عمرانی، اجتماعی و اقتصادی در حوزه گردشگری؛
۲. اجرای برنامه‌های آموزشی- ترویجی به‌منظور تربیت راهنمایان محلی و افزایش آگاهی اجتماعات محلی از پیامدهای توسعه صنعت گردشگری در محل و فراهم‌سازی بستر تعامل با گردشگران؛
۳. تصمیم‌گیری و اجرای برنامه‌های گردشگری از طریق برگزاری جلسات، با حضور نمایندگان منتخب مردم و نظرسنجی از ساکنان محلی؛
۴. تخصیص بودجه برای فرهنگ‌سازی مردم محلی در راستای کاربرد اصول گردشگری اجتماع‌محور؛
۵. افزایش سطح مهارت و تخصص ساکنان، به‌ویژه جوانان سرعین از طریق دوره‌های آموزشی کوتاه و بلندمدت به‌منظور آماده‌کردن آن‌ها برای اتخاذ شغل‌های صنعت گردشگری و ارائه خدمات هرچه پایدارتر به گردشگران؛
۶. فراهم‌کردن شرایط به‌منظور سرمایه‌گذاری افراد بومی در سرعین (از قبیل دادن وام و تسهیلات مناسب دیگر) و سرمایه‌گذاری‌های افراد یا سازمان‌های غیربومی با به‌کارگیری نیروی کار و کارشناسان بومی؛
۷. معرفی و فروش محصولات کشاورزی، دامی، صنایع دستی و غذاهای سنتی این ناحیه به گردشگران به‌منظور حمایت از صاحبان این صنایع با هدف درآمدزایی برای آنان؛

۸. درگیرکردن جامعه عشایر و رمه‌گردان این ناحیه و شرکت‌دادن آن‌ها در فعالیت‌های گردشگری از طریق تدارک امکانات لازم در راستای عرضه محصولات فرهنگی این گروه به گردشگران؛
۹. ترویج فرهنگ زیست‌محیطی و ارائه آموزش‌های لازم برای ساکنان محلی از طریق برقراری هسته‌های زیست‌محیطی در ارگان‌های مسئول گردشگری با هدف کاهش مخاطرات و آلودگی‌های اکولوژیک و زیست‌محیطی در منطقه مورد نظر.

منابع

۱. استعلاجی، علیرضا و مهناز اللهقلی‌نژاد، ۱۳۹۰، برنامه‌ریزی توسعه پایدار با تأکید بر گردشگری؛ مطالعه موردی سرعین و روستاهای اطراف، فصلنامه انجمن جغرافیای ایران، سال نهم، شماره ۳۰، صص ۱۴۴-۱۲۹.
۲. امین‌زاده گوهرریزی، نینا، ۱۳۹۰، بررسی فعالیت‌های توسعه گردشگری پایدار روستایی با رویکرد مشارکتی: مطالعه موردی روستای گرمه استان اصفهان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.
۳. بهرام‌زاده، حسینعلی، ۱۳۸۱، توسعه پایدار، ماهنامه تدبیر (علمی-آموزشی در زمینه مدیریت)، سال چهاردهم، شماره ۱۳۴، ص ۴۷.
۴. بیرو، آن، ۱۳۷۰، فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه باقر ساروخانی، نشر کیهان، تهران.
۵. تولایی، سیمین، ۱۳۸۶، مروری بر صنعت گردشگری، چاپ اول، انتشارات دانشگاه تربیت معلم، تهران.
۶. رضوانی، محمدرضا، صفائی، جواد، ۱۳۸۴، گردشگری خانه‌های دوم و اثرات آن بر نواحی روستایی: فرصت یا تهدید، مورد نواحی روستایی شمال تهران، نشریه پژوهش‌های جغرافیایی، دوره ۳۷، شماره ۵۴، صص ۱۲۱-۱۰۹.
۷. رضوانی، محمدرضا، ۱۳۸۷، توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار، انتشارات دانشگاه تهران.
۸. سازمان آمار ایران، ۱۳۹۰، سرشماری عمومی نفوس و مسکن.
۹. سینایی، وحید، ۱۳۷۴، توسعه پایدار و گردشگری، نشریه سیاسی-اقتصادی، سال ۱۰، شماره ۹۵-۹۶، صص ۱۳۴-۱۳۷.
۱۰. شفیعی، شیرین (۱۳۸۶)، "مشارکت محوری و نقش آن در فعالیت بنگاه‌های اقتصادی تعاونی"، وزارت تعاون، دفتر آموزش.
۱۱. زرغام بروجنی، حمید، رسولی، نسترن و سالار کهزادی، ۱۳۹۰، نقش مشارکت جامعه محلی برای دستیابی به توسعه پایدار گردشگری در کشورهای در حال توسعه، همایش گردشگری و توسعه پایدار، دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان.
۱۲. طارمی، ابوالفضل و محمدعلی احمدی شاپورآبادی، ۱۳۸۴، برنامه‌ریزی گردشگری مشارکتی در یک مقصد در حال توسعه (تجربه اندونزی)، نشریه اقتصاد مطالعات گردشگری، دوره ۳، شماره ۸، صص ۹۱-۱۰۶.
۱۳. طوسی، محمدعلی، ۱۳۷۲، مشارکت (در مدیریت و مالکیت)، تهران: انتشارات مرکز آموزش مدیریت دولتی ریاست جمهوری، چاپ دوم.
۱۴. علی محسنی، رضا، ۱۳۸۶، گردشگری پایدار در ایران- کارکردها، چالش‌ها و راهکارها، مجله علمی- پژوهشی فضای جغرافیایی، دوره ۹، شماره ۲۸، صص ۱۷۱-۱۴۹.
۱۵. علیقلی‌زاده فیروزجایی، ناصر، قدمی، مصطفی و مهدی رمضان‌زاده، ۱۳۸۸، نگرش و گرایش جامعه میزبان به توسعه گردشگری در نواحی روستایی (نمونه موردی، دهستان کلیجان شاهرستان تنکابن)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۲، شماره ۷۱، صص ۴۸-۳۵.
۱۶. فاضل بخشی، فرشته، ۱۳۸۷، رابطه عوامل فرهنگی با سطح مشارکت در گردشگری جامعه‌محور (مطالعه موردی روستای زاغمرز)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی.
۱۷. فتایی، ابراهیم و دیگران، ۱۳۸۳، مدیریت دفع مواد زائد جامد در مناطق نیمه خشک (مطالعه موردی، شهر سرعین)، نشریه بیابان، دوره ۹، شماره ۱، صص ۹۲-۸۱.

۱۸. کریم خان، ۱۳۸۹، *زمینه‌یابی مشارکت جامعه محلی در توسعه پایدار گردشگری (میزگرد)*، نشریه کتاب ماه علوم اجتماعی، دوره جدید، شماره ۲۸، صص ۱۱-۴.
۱۹. لهسایی‌زاده، عبدالعلی، ۱۳۸۳، *بحران محیط زیست و توسعه همه جانبه و پایدار*، مجموعه مقالات مسائل اجتماعی ایران، انجمن جامعه‌شناسی ایران، آگه، تهران.
۲۰. لواسانی، احمد، ۱۳۷۵، *کنفرانس بین‌المللی محیط زیست در ریو*، وزارت امور خارجه، تهران.
۲۱. محسنی تبریزی، علیرضا، ۱۳۷۵، *بیگانگی مانعی برای مشارکت و توسعه ملی*، نشریه نامه پژوهش فرهنگی، سال اول، پیش شماره ۱، صص ۸۹-۱۱۰.
۲۲. مؤمنی، منصور، ۱۳۸۷، *تحلیل آماری با استفاده از spss*، انتشارات کتاب نو، تهران.
۲۳. مرادی مسیحی، وراز و علی قاسمی، ۱۳۹۳، *نقش گردشگری در توسعه اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی شهرستان بهشهر*، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال سوم، شماره ۲، صص ۱۰۵-۱۲۴.
۲۴. منصوری، علی، ۱۳۸۷، *گردشگری و توسعه پایدار*، نشریه آموزش جغرافیا، سال هجدهم، شماره ۶۳، صص ۳۶-۴۱.
۲۵. منظمی تبار، جواد، ۱۳۸۵، *نقش مشارکت مردمی در تقویت امنیت اجتماعی*، فصلنامه دانش انتظامی، سال هشتم، شماره ۱، صص ۳۳-۹.
26. Ali Mohseni, R., 2008, Sustainable tourism operations in Iran, Challenges and Solutions, Journal of the Geographic Space, Vol. 9, No. 28, PP. 149- 171 (*In Persian*)
27. Aligholizadeh Firouzjaee, N., Ghadami, M. and Ramazanzadeh, M., 2010, **Attitude and trends of the host community to tourism develop in rural areas (Case study, Rural district of klijan of Tonekabon county)**, Human Geography Research Quarterly, Vol. 42, No. 71, PP. 35-48. (*In Persian*)
28. Alipour Eshliki, S. and Kaboudi M., 2011, **Community perception of tourism impacts and their participation in tourism planning: A case study of Ramsar, Iran**, Department of Architecture & Urbanism, Iranian University of Science & Technology, Tehran, Iran. (*In Persian*)
29. Aminzadeh, N., 2012, **Assessment of sustainable rural tourism development activities with participatory approach: A case study of Garme village in Isfahan**, M.A Thesis, Faculty of Social Sciences, Tehran University. (*In Persian*)
30. Aref, F., 2011, **Sense of community and participation for tourism development**, Life Science Journal, Vol. 8, No. 1. PP. 20- 25. (*In Persian*)
31. Bahramzadeh, H., 2003, **Sustainable Development**, Journal of Tadbir, Vol. 14, No. 134, P. 47. (*In Persian*)
32. Birow, A., 1992, **The culture of social sciences**, Translated by: Sarokhani, B., Kayhan Publication, Tehran.
33. Fatayi, E. et al., 2005, **The management of solid waste disposal in semi-arid areas (Case study of Sarein)**, Journal of Desert, Vol. 9, No. 1, PP. 81- 92. (*In Persian*)
34. Fazelbakhshi, F., 2009, **Relationship between cultural factors with the level of participation in community-based tourism (Case study Zaghamarz village)**, M.A Thesis, University of Allameh Tabatabai. (*In Persian*)
35. Godfrey, K. & Clarke, J., 2000, **The tourism development handbook**, The tourism development handbook: a practical approach to planning and marketing. London: Continuum.
36. Harris, R. and Vogel, D., 2002, **E- commerce for community based tourism in developing countries**, Published in the website: <https://www.researchgate.net/publication/228843439>
37. Karim Khan, 2011, **Survey of local community participation in the sustainable development of tourism (meetings)**, Department of Management and Accounting, University of Allameh Tabatabai. (*In Persian*)
38. Lahsayizadeh, A., 2005, **Environmental crisis and Comprehensive and sustainable development**,

- Articles Collections of social issues in Iran, Iranian Sociological Association, Agah Publications, Tehran. *(In Persian)*
39. Lavasani, A., 1997, **International conference on the environment in Rio**, Ministry of Foreign Affairs, Tehran. *(In Persian)*
 40. Mansouri, A., 2009, **Tourism and sustainable development**, Journal of Geography Education, Vol. 18, No. 63, PP. 36- 41. *(In Persian)*
 41. Mohseni-Tabrizi, A., 1997, **Alienation barrier to participation in national development**, Journal of Nameh pazhoohesh farhangi, Vol. 1, No. 1, PP. 89- 110. *(In Persian)*
 42. Momeni, M., 2009, **Statistical analysis using Spss**, Tehran: Ketabe Now Publication. *(In Persian)*
 43. Monazzamitabar, J., 2007, **The role of public participation in strengthening social security**, Journal of Danesh-e-Entezami, Vol. 8, No. 1, PP. 9- 33. *(In Persian)*
 44. Nunkoo, R. and Ramkissoon, H., 2009, **Small island urban tourism: A resident's perspective**, Routledge, Vol. 13, No. 1, PP. 37– 60.
 45. Ramchander, P., 2004, **Appropriate planning for tourism in destination communities**, university of Pretoria, South Africa.
 46. Price, F. M., 1996, **People and tourism in fragile environment**, Royal Geography Society Publication, UK.
 47. Rahmani Seryasat, M. et al., 2014, **Health tourism advantages in tourism attraction Case study (Sarein, Ardabil city)**, New York, Science Journal, Vol. 7, No. 6.
 48. Rezvani, M., 2009, **Development of rural tourism with sustainable tourism approach**, University of Tehran Publication. *(In Persian)*
 49. Rezvani, M. and Safaei, J., 2006, **The second homes tourism and its impact on rural areas: Opportunities or threats** (Case Study: rural areas of north Tehran), Journal of Geographical Research, Vol. 37, No. 54, PP. 109- 121. *(In Persian)*.
 50. Richard, G. & Hall, D., 2000, **Tourism and Sustainable Community Development**, Routledge Publication.
 51. Shafie, S., 2008, **Participatory and its role in the activities of cooperative economic enterprises**, Ministry of Cooperative, Office of Education. *(In Persian)*
 52. Sharply, R. and Sharply, J., 1997, **Rural tourism an introduction**, International Thomas Business Press.
 53. Sinaee, V., 1996, **Sustainable development and tourism**, Journal of Political - Economic, Vol. 10, No. 95- 96, PP. 134- 137. *(In Persian)*
 54. Statistics organization of Iran, 2012, **Census of Population and Housing**.
 55. Stelaji, A. and Allahgholinezhad, M., 2012, **Sustainable development planning with an emphasis on tourism; Case study Sarein and surrounding villages**, Iran Geographic Society Quarterly, Vol. 9, No. 30, PP. 129- 144. *(In Persian)*
 56. Suansri, P., 2003, **Community tourism hand book, REST foundation**, Canada.
 57. Taromi, A. and Ahmadi Shapourabady, M., 2006, **Participatory tourism planning in a developing destination (experience in Indonesia)**, Journal of Tourism Studies Economic, Vol. 3, No. 8, PP. 91- 106. *(In Persian)*
 58. Tavalae, S., 2008, **Overview of the tourism industry**, 1st edition, University of Tarbiat Moallem Publication. *(In Persian)*
 59. Toosi, M., 1994, **Partnership (in Management and ownership)**, Tehran: Markaz-e-Amuzesh-e-modiriyat Dolati. 2nd ed. *(In Persian)*
 60. Unesco, 1997, **Education for a sustainable future: A Transdisciplinary Vision for concerted Action**. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
 61. Wisansing, J., 2010, **Towards community driven tourism planning: A critical review of theoretical demands and practical issues**, Assumption University Publication, AU-GSB e-Journal, Vol. 1, No.1, pp. 47-59.

62. Woodley, A. 1993, **Tourism and sustainable development**, The community perspective. In J. G. Nelson, R. Butler, & G. Wall, *Tourism and sustainable development: monitoring, planning, managing*. Heritage Resources Centre, University of Waterloo, pp. 135- 146.
63. Zarghamboroujeni, H., Rasouli, N. and Kahzadi, S., 2012, **The role of the local community to achieve sustainable development of tourism in developing countries**, The Conference on Tourism and Sustainable Development, Islamic Azad University of Hamedan. *(In Persian)*